

УДК 316.61+114+141.7

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2025.2.18>**Начев Микола Юрійович**

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ОНП Філософія,
кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна,
orcid.org/0009-0005-1844-4616

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ВПЛИВ НА НЕЇ ПРОЦЕСУ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Актуальність. *Особистість є системним поняттям, має свою структуру. В свою чергу, структура особистості має динамічний характер. Однак і серед науковців не має єдиної думки з цих питань, але натомість нагромаджено певний досвід інтерпретації розгляду сутності особистості, мотивів і чинників процесу соціалізації під впливом інформатизації.*

Метою нашого дослідження є соціалізація особистості та вплив на неї процесу інформатизації.

Методи дослідження. *В процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи та підходи. Історико-філософський – для дослідження проблеми соціалізації в хронологічному аспекті. Дедуктивний метод дозволив виявити прояви процесу соціалізації особистості в сучасному суспільстві. Діалектичний – інформатизація та її роль у процесі соціалізації. Культурологічний підхід використовувався з метою виявлення залежності комп'ютеризацією, інформатизацією та соціокультурних трансформацій.*

Результати дослідження. *Однак варто зазначити, що особистість не формується виключно під зовнішнім впливом. Її розвиток не обмежується міжособистісною взаємодією з оточенням, носіями певних соціальних норм і цінностей. Формування особистості також передбачає розбудову унікального внутрішнього світу, притаманного лише конкретній людині. Таким чином, соціалізація виступає як процес діалогу, а в новітній науковій інтерпретації – як полілог. На сучасному етапі розвитку Інтернет перетворився на складну й багатовимірну структуру, що акумулює численні форми проєкцій, рекламний контент та різноманітні інформаційні ресурси. На індивідуальному рівні, завдяки новітнім технологіям, забезпечується комунікація та взаємодія між особистостями, які відрізняються своїми поглядами, рівнем освіти, культурним і моральним розвитком. Ці особливості є унікальними для кожної особистості і формуються в ході процесу соціалізації. Саме через соціалізацію відбувається безперервне самовдосконалення людини. Інформатизація як глобальний процес, що є одним із найпотужніших факторів соціокультурних трансформацій у глобальному масштабі, містить у собі як гуманістичні можливості, що спроможні призвести до зміцнення культурного потенціалу суспільства, так і може надавати деструктивний вплив на особистість і суспільство загалом.*

Ключові слова: особистість, соціалізація, інформатизація, трансформація суспільства, глобалізація, самовдосконалення, інформаційне середовище.

Вступ. У сучасних соціальних та гуманітарних науках велика увага приділяється особистості. Науковці намагаються розглянути здобутки науки в цьому напрямі й класифікувати концепції (підходи, конструкти, напрями тощо) в розумінні особистості та виявленні чинників формування типів її поведінки, чинників її формування.

Особистість є системним поняттям, має свою структуру. В свою чергу, структура особистості має динамічний характер. Але динамічність і зміни не означають втрату сутності. Змінюючись, особистість залишається своєрідною, унікальною і неповторною, такою вона залишається зберігаючи сутнісні ознаки. Саме через розгляд структури досліджується як змінюється її внутрішній світ під дією зовнішніх факторів. Соціальні трансформації мають високий рівень

динамізму, при якому особистість для свого подальшого розвитку повинна встигати за ритмом змін. Так, у сучасній зарубіжній соціальній філософії класифікуються такі підходи до розуміння особистості, як соціогенетичний, біогенетичний, психогенетичний та інші. Представники соціогенетичного напрямку (Е. Торндайк, Б. Скінер, В. Доллард, К. Левін та інші) намагаються пояснити особливості особистості виходячи зі структури суспільства, способів соціалізації, взаємовідносин з оточуючими людьми. Керуючись такою концепцією, вчені розробили і відповідні теорії формування особистості: теорія соціалізації, теорія навчання, теорія ролей тощо. Кожна з цих теорій пояснює соціальну поведінку особистості, виходячи із замкнутих у собі властивостей соціального середовища, до якого людина має адаптуватися. При цьому часто зовсім не враховуються об'єктивні, суспільно-історичні умови життя людини.

Слід зазначити, що значна увага проблемі формування особистості, її поведінки приділялася і в українській соціальній науці, зокрема соціальній філософії та психології. Однак і серед науковців не має єдиної думки з цих питань, але натомість нагромаджено певний досвід інтерпретації розгляду сутності особистості, мотивів і чинників формування девіантної поведінки тощо.

Взяти хоча б соціогенетичний підхід, зокрема теорію соціалізації. Згідно з цією теорією, людина народжується біологічною особиною і стає особистістю лише завдяки впливу соціальних умов життя. Представники іншої концепції цього підходу – теорії навчання вважають, що життя індивіда, його стосунки, поведінка, зокрема й така, що відхиляється, зумовлюються, підкріплюються навчанням, засвоєнням певної суми знань і навичок. Ще одна концепція цього підходу – теорія ролей (У.Доллард, К.Левін та ін.) виходить із того, що суспільство пропонує кожній людині набір стійких способів поведінки (ролей), які визначаються її соціальним статусом. Ці ролі накладають відбиток на характер поведінки особистості, її стосунки з іншими людьми [3, с. 342–343].

У сучасній соціальній філософії зростає інтерес до аналізу процесів соціалізації людини. Це зумовлено активізацією глобалізаційних процесів, у яких людина вже не лише пасивний об'єкт впливу, а й активний суб'єкт, що сприяє їх розвитку. Це і стало метою нашого дослідження – соціалізація особистості та вплив на неї процесу інформатизації.

Методи дослідження. В процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи та підходи. Історико-філософський – для дослідження проблеми соціалізації в хронологічному аспекті. Дедуктивний метод дозволив виявити прояви процесу соціалізації особистості в сучасному суспільстві. Діалектичний – інформатизація та її роль у процесі соціалізації. Культурологічний підхід використовувався з метою виявлення залежності комп'ютеризацією, інформатизацією та соціокультурних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній літературі приділяється важливе значення обговоренню широкого кола проблем соціалізації особистості. Цьому аспекту присвячені роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема Дж. Дьюї, Г. Тард, В. Каптерев, К. Левін, Н. Голованова, М. Гуліна, І. Зверєва, А. Капська, В. Крисько, І. Липський, М. Лукашевич, Г. Лактіонов, Л. Мардахасєва, С. Пальчевський, М. Плоткін, М. Туленков, Є. Щурков та інших.

У філософській літературі термін «особистість» трактується неоднозначно. Наприклад, у філософському енциклопедичному словнику вона визначається як внутрішній аспект людини, що вирізняється унікальністю, відкритістю та виявляється через самопізнання, самотворення і культурні артефакти [5, с. 18]. Проте особистість неможлива без належності до соціального середовища, в якому вона формується, розвивається і реалізується. У цьому контексті в праці «Культура в сучасних трансформаційних процесах» наголошується, що особистість і її внутрішній світ існують лише в межах конкретної системи суспільних відносин. Людина є і продуктом, і суб'єктом суспільно-історичного розвитку [7, с. 87].

Інші джерела української філософської думки розглядають особистість як соціалізованого індивіда, який втілює в собі систему соціальних ролей та відносин, серед яких особливо важливими є ставлення до обов'язку й моральних норм [96, 29]. Алексеєнко Т. у свою чергу підкреслює, що особистість є цілісністю, зумовленою соціальними чинниками [2, с. 174]. Таким

чином, суть особистості полягає в її органічному включенні до соціокультурного, історичного та етнічного контексту. Особистість – це не просто відображення сукупності суспільних відносин, а їхнє суб'єктивне освоєння. Людина інтегрує лише ті аспекти родової сутності, які вона робить частиною власного «я».

У класичній та сучасній філософській і психологічній літературі увага також приділяється структурі особистості. Вона переважно трактується як інтегративна система кількох взаємопов'язаних підструктур. Найнижчий, базовий рівень становить біологічно зумовлена підструктура, до складу якої належать вікові та статеві особливості психіки, природжені риси нервової системи та темпераменту. Наступним рівнем є сфера індивідуальних психічних особливостей – таких, як пам'ять, сприймання, мислення, здібності, що формуються під впливом як спадкових чинників, так і виховання, освіти, тренування. Далі йде рівень, що охоплює індивідуальний соціальний досвід – знання, навички, уміння й звички, які особистість набуває в процесі навчання та соціальної практики. Найвищу сходинку в структурі особистості посідає її спрямованість – система бажань, інтересів, ідеалів, переконань, світоглядних позицій, а також риси характеру й самооцінки. Цей рівень є соціально детермінованим і формується впродовж соціалізації [2, с. 178].

Результати дослідження. У контексті сучасного вектору розвитку світу ідентичність особистості набуває особливого значення, адже вона стає основою смислової орієнтації людини в умовах постійних змін. Глобалізаційні процеси змінюють спосіб сприйняття світу – завдяки засобам масової інформації, цифровим мережам та іншим інформаційно-комунікаційним технологіям, що активно впливають на соціалізацію індивіда.

Оскільки глобалізація є загальноцивілізаційним явищем, її розгортання створює нові передумови для соціальної модернізації суспільств, одночасно спричиняючи трансформацію самої особистості. Через свою суперечливу природу глобалізація виявляється як конфліктний процес, який на сучасному етапі розвитку набуває всеохопного характеру: він породжує як тенденції до інтеграції людства в єдине світове співтовариство, так і до його фрагментації.

Варто ще раз наголосити, що розвиток людини й суспільства є взаємозалежним процесом. По-перше, суспільство створює умови для розвитку особистості. По-друге, особистість є чинником оновлення соціального життя. Згідно з деякими підходами, особистість – це не просто результат соціального впливу, а соціально сформована форма суб'єктивності, здатна виступати суб'єктом як індивідуального, так і суспільного життя [2, с. 43]. Отже, особистість є унікальним виявом загальної системи соціальних зв'язків, що формуються в процесі життєдіяльності індивіда у взаємодії з іншими.

У сучасній філософській літературі наголошується, що становлення особистості відбувається в процесі соціалізації. Соціалізація (від лат. *socialis* – «суспільний») визначається як процес формування особистості шляхом навчання, виховання, засвоєння соціальних ролей, а також через накопичення суспільного й індивідуального досвіду. У межах цього процесу індивід опановує здобутки культури, що забезпечує безперервний розвиток його особистості впродовж усього життя [6, с. 126].

Однак варто зазначити, що особистість не формується виключно під зовнішнім впливом. Її розвиток не обмежується міжособистісною взаємодією з оточенням, носіями певних соціальних норм і цінностей. Формування особистості також передбачає розбудову унікального внутрішнього світу, притаманного лише конкретній людині. Таким чином, соціалізація виступає як процес діалогу, а в новітній науковій інтерпретації – як полілог.

Вітчизняні дослідники окреслюють соціалізацію через декілька рівнів взаємодії, що відображають глибину і складність цього процесу:

- «Я – Я» – формування самосвідомості й внутрішнього світу;
- «Я – Ти» – моральні стосунки, що включають почуття любові, ненависті, дружби;
- «Я – Ми» – емоційно-культурна ідентифікація з родиною, групами, нацією;
- «Я – Україна» – формування громадянської ідентичності;
- «Я – Людство» – усвідомлення своєї належності до людської спільноти;

- «Я – Суспільство» – соціальна активність, праця, взаємодія;
- «Я – Природа» – розвиток екологічного мислення;
- «Я – Універсум» – формування світоглядних, релігійних та філософських уявлень [1, с. 28–29].

У процесі засвоєння норм і цінностей людина здійснює свідомий вибір, що допомагає їй знайти своє місце в суспільстві. Вона реалізує власний потенціал, спираючись не лише на зовнішні вимоги, а й на внутрішні переконання. Як зазначено в одному з джерел, «Людина живе у світі і світом, а потім вже змінює, пізнає, перероблює і творить за законами істини, добра і краси» [8, с. 7].

Аналізуючи трансформаційні процеси, які притаманні сучасному суспільству та культурі як його невід’ємної складової, зазначимо, що такі глобальні трансформаційні процеси, які інформатизація, технізація та віртуалізація суттєво вплинули на світосприйняття людини. На сучасному етапі розвитку Інтернет перетворився на складну й багатовимірну структуру, що акумулює численні форми проєкцій, рекламний контент та різноманітні інформаційні ресурси. На індивідуальному рівні, завдяки новітнім технологіям, забезпечується комунікація та взаємодія між особистостями, які відрізняються своїми поглядами, рівнем освіти, культурним і моральним розвитком. Ці особливості є унікальними для кожної особистості і формуються в ході процесу соціалізації. Саме через соціалізацію відбувається безперервне самовдосконалення людини.

Однак варто зазначити, що реалізація особистості у віртуальному середовищі суттєво відрізняється від її становлення в реальному житті. У цьому контексті перед кожною особистістю постає завдання – створити свій образ, через який вона взаємодітиме в цифровому просторі. При цьому важливо не втратити індивідуальність: навіть у віртуальній взаємодії особистість має зберігати свої унікальні риси, сформовані в реальному світі.

Активне засвоєння особистістю нових інформаційних середовищ призводить до трансформації структури її свідомості, змін у сприйнятті реальності, переосмислення етичних норм і ціннісних орієнтирів. Це, у свою чергу, може спричиняти психологічні порушення та викликати глибинні зміни у життєвому світі людини.

Говорячи про вплив впливу інформаційних технологій на конкретну особистість, необхідно зазначити, що ці впливи небезпечні або корисні не стільки самі по собі, скільки тим, що керують потужними речовино-енергетичними процесами. Суть впливу інформації якраз і полягає в тому, що речово-енергетичні процеси, параметри яких на багато порядків вищі за саму інформацію, починають превалювати над особистістю. Користувачі віртуальних світів більш схильні до гіпнозу і навіювання, що може бути використано проти конкретної людини, групи людей, соціальної групи. Віртуальну систему можна використовувати як зброю, що кодує і зомбує. За кордоном спостереження за дотриманням прав громадян у цьому відношенні, за неспричиненням тими чи іншими технологіями шкоди вихованню та соціалізації підлітка є компетенцією спеціальних уповноважених із захисту прав громадян в інформаційних системах [3, с. 248].

Інформатизація як глобальний процес, що є одним із найпотужніших факторів соціокультурних трансформацій у глобальному масштабі, містить у собі як гуманістичні можливості, що спроможні призвести до зміцнення культурного потенціалу суспільства, так і може надавати деструктивний вплив на особистість і суспільство загалом. Будучи потужним інструментом розуміння світу і засобом створення умов для творчої діяльності, інформаційні технології водночас замінюють спосіб розуміння світу кліковим пізнанням та фрагментарним світосприйняттям, що створює ілюзію занурення в штучний віртуальний світ, світ чистої уяви. Тому соціальну інформатизацію, на нашу думку, слід трактувати як процес «соціалізації» масової інформації, залучення в її орбіту широких верств і груп населення. З цією метою необхідне якісне вдосконалення, радикальне посилення за допомогою сучасних інформаційно-технологічних засобів когнітивних соціальних структур і процесів. Інформатизація, таким чином, має бути «злита» з процесами соціальної інтелектуалізації, що істотно підвищує творчий потенціал як особистості, так і суспільства загалом, тісно пов’язана з рівнем розвитку когнітивних

структур суспільства. При розгортанні глобалізаційних процесів сприйняття навколишнього світу відбувається завдяки інформаційному простору, ЗМІ, комп'ютерних мереж, завдяки яким відбувається процес соціалізації індивіда. Отже, в результаті активного оволодіння особистістю штучних інформаційно-комунікаційних технологій змінюються структура свідомості, сприйняття реального світу людиною і, як наслідок, змінюється поведінка особистості, виникає переосмислення етичних норм, цінностей. А також можуть простежуватись психологічні деструкції і, як наслідок, трансформується життєвий світ людини.

Висновки. Соціалізація – це процес набуття індивідом соціального досвіду, норм, цінностей, моделей поведінки, що дозволяють йому стати повноцінним членом суспільства. У сучасному світі цей процес усе більше підпадає під вплив інформатизації – глобального поширення інформаційних технологій у всі сфери життя.

Соціалізація охоплює:

- формування особистісної ідентичності;
- засвоєння мови, культурних норм і традицій;
- розвиток навичок спілкування, праці та самореалізації.

Основними агентами соціалізації є родина, школа, однолітки, ЗМІ, релігія, а сьогодні – і цифрові платформи.

Інформатизація охоплює впровадження інформаційних технологій, інтернету, соціальних мереж у повсякденне життя. Вона:

- розширює канали соціального впливу: людина отримує інформацію з багатьох джерел одночасно;
- формує нові норми та моделі поведінки, особливо в молодіжному середовищі;
- впливає на ціннісні орієнтації, зокрема щодо успіху, краси, соціального статусу;
- змінює стиль спілкування, сприяючи віртуалізації контактів;
- прискорює темпи соціалізації, зменшуючи залежність від традиційних інститутів.

Інформатизація стала потужним фактором сучасної соціалізації, змінюючи традиційні підходи до формування особистості. Тому важливо забезпечити інформаційну грамотність, критичне мислення та відповідальне користування цифровими технологіями – щоб інформатизація сприяла, а не шкодила гармонійному розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Г. М., Дембицька Н. М., Москаленко В. В. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства. Київ : «ППП», 2005. 308 с.
2. Алексєєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості та ризики (соціально-педагогічний аспект). Київ : Педагогічна думка, 2007. 153 с.
3. Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія. Київ : Генеза, 2006. 656 с.
4. Атаманюк З. М. Свобода як фактор соціокультурних трансформацій сучасного українського суспільства : *монографія*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 316 с.
5. Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства. Одеса: Астропринт, 2006. 400 с.
6. Копієвська О. Трансформаційні процеси в культурі сучасної України : *монографія*. Київ : НАКККиМ, 2014. 296 с.
7. Культура в сучасних трансформаційних процесах : *монографія*. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2011. 395 с.
8. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості в онтогенетичному вимірі. *Психологія суб'єктної активності особистості*. Київ, 1993. С. 94–97.
9. Benkler Y. The Wealth of Networks: how social production transforms markets and freedom. New Haven, London : Yale University Press, 2006, 527 p.
10. Carroll, N. Philosophy of art. A contemporary introduction. London and New York : Taylor & Francis e-Library, 1999. 286 с.
11. Castells M. The Information Age: Economy Society and Culture. Vol. 1 The Rise of the Network Society. Massachusetts : Blackwell, 1996. 597 p.

REFERENCES

1. Aliexsieienko T. F. (2007). Sotsializatsiia osobystosti: mozhlyvosti ta ryzyky (sotsialno-pedahohichnyi aspekt). [Features of socialization of youth in the conditions of transformation of society] Kyiv : Pedahohichna dumka. 153 s. [in Ukrainian]
2. Averianova H. M., Dembytska N. M., Moskalenko V. V. (2005). Osoblyvosti sotsializatsii molodi v umovakh transformatsii suspilstva. [Socialization of personality: opportunities and risks (socio-pedagogical aspect)] Kyiv : "PPP", 308 s. [in Ukrainian]
3. Andrushchenko V. P., Huberskyi L. V., Mykhalchenko M. I. (2006). Sotsialna filosofii. Istoriia, teoriia, metodolohiia. [Social philosophy. History, theory, methodology] Kyiv : Heneza. 656 s. [in Ukrainian]
4. Atamanyuk Z. M. (2020) Svoboda yak faktor sotsiokul'turnykh transformatsiy suchasnoho ukrayins'koho suspil'stva : monohrafiya [Svoboda as a factor of socio – cultural transformations of modern Ukrainian society: monograph.]. Odesa : Vydavnychyy dim "Hel'vetyka". 316 s. [in Ukrainian]
5. Borinshtein Ye.R. (2006). Osoblyvosti sotsiokulturnoi transformatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva. [Features of socio – cultural transformation of modern Ukrainian society]. Odessa: Astroprynt, 400 s. [in Ukrainian]
6. Kopiiivska O. (2014). Transformatsiini protsesy v kulturi suchasnoi Ukrainy : monohrafiia. [Transformation processes in the culture of modern Ukraine: monograph.]. Kyiv : NAKKKiM, 296 s. [in Ukrainian]
7. Kultura v suchasnykh transformatsiinykh protsesakh : monohrafiia. (2011). [Culture in modern transformation processes: monograph]. Nizhyn : Aspekt-Polihraf, 395 s. [in Ukrainian]
8. Tytarenko T. M. Zhyttevyi svit osobystosti v ontohenetychnomu vymiri [The life world of personality in the ontogenetic dimension]. *Psykhologhiia subiektnoi aktyvnosti osobystosti*. Kyiv, 1993. S. 94–97. [in Ukrainian]
9. Benkler, Y. (2006). The Wealth of Networks: how social production transforms markets and freedom. New Haven, London, Yale University Press, 527 p. [in English]
10. Carroll, N. (1999). Philosophy of art. A contemporary introduction. London and New York. Taylor & Francis e-Library, 286 c. [in English]
11. Castells, M. (1996). The Information Age: Economy Society and Culture. Vol. 1 The Rise of the Network Society. Massachusetts, Blackwell, 597 p. [in English]

Nachev Mykola Yuriiovych

Graduate student at the Department of Philosophy,
Sociology and Management of socio-cultural activity

State Institution «South Ukrainian
National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»

26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine

orcid.org/0009-0005-1844-4616

SOCIALIZATION OF THE INDIVIDUAL AND THE IMPACT OF THE INFORMATIZATION PROCESS ON IT

Relevance. *Personality is a systemic concept, it has its own structure. In turn, the structure of personality is dynamic. However, there is no consensus among scientists on these issues, but there is some experience in interpreting the essence of personality, motives and factors of the process of socialization under the influence of informatization.*

The purpose of our study is to examine the socialization of the individual and the impact of the informatization process on it.

Research methods. *The study used general scientific methods and approaches. Historical and philosophical – to study the problem of socialization in the chronological aspect. The deductive method allowed us to identify the manifestations of the process of socialization of the individual in modern society. The dialectical method was used to study informatization and its role in the process of socialization. The cultural approach was used to identify the dependence of computerization, informatization and socio-cultural transformations.*

Results of the study. *However, it is worth noting that personality is not formed solely under external influence. Its development is not limited to interpersonal interaction with others, carriers of certain social norms and values. The formation of a personality also involves the development of a unique*

inner world inherent only to a particular person. Thus, socialization is a process of dialogue, and in the latest scientific interpretation, it is a dialogue. At the current stage of development, the Internet has become a complex and multidimensional structure that accumulates numerous forms of projections, advertising content, and various information resources. At the individual level, thanks to the latest technologies, communication and interaction between individuals who differ in their views, level of education, cultural and moral development is ensured. These features are unique to each individual and are formed during the socialization process. It is through socialization that a person's continuous self-improvement takes place. Informatization as a global process, which is one of the most powerful factors of socio-cultural transformations on a global scale, contains both humanistic opportunities that can lead to strengthening the cultural potential of society and can have a destructive impact on the individual and society as a whole.

Key words: *personality, socialization, informatization, transformation of society, globalization, self-improvement, information environment.*